

DEVELOPING ANALYTICAL, CREATIVE AND INDEPENDENT THINKING IN STUDENTS THROUGH PROBLEM

Scientific supervisor **Ulug'bek Matnazarov**
Saidmurodova Maftuna

Master's student of Tashkent State Pedagogical University named after Nizomiy

Abstract: This article highlights the importance of problems in developing students' analytical, creative, and independent thinking skills. Problem-based learning is an important tool in the educational process to expand students' thinking and enhance their creative abilities. Problems provide students with the opportunity to analyze logically, solve problems, and express their thoughts independently. This article also provides information on methods to increase students' motivation and encourage them to express their thoughts freely while working on problems.

Keywords: Analytical Thinking, Creative Thinking, Independent Thinking, Educational Methodology, Issues, Students, Problem Solving, Expression of Thought, Motivation, Educational Process

MASALALAR ORQALI O'QUVCHILARDA TAHLILIIY, IJODIY VA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Ilmiy rahbari **Ulug'bek Matnazarov**
Saidmurodova Maftuna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika Universiteti magistranti

Annotasiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda analitik, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda masalalarning ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Ta'lim jarayonida muammolar orqali ta'lim olish, o'quvchilarning fikrlash tizimini kengaytirish va ijodkorlik qobiliyatlarini kuchaytirish uchun muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Masalalar o'quvchilarga mantiqiy tahlil qilish, muammolarni hal qilish va o'z fikrlarini mustaqil ravishda ifodalash imkoniyatini beradi. Ushbu maqola shuningdek, masalalar ustida ishlash jarayonida o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularni o'z fikrlarini erkin ifodalashga undashga qaratilgan metodikalar haqida ham ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Analitik fikrlash, Ijodiy fikrlash, Mustaqil fikrlash, Ta'lim metodikasi, Masalalar, O'quvchilar, Muammo yechish, Fikr ifodasi, Motivatsiya, Ta'lim jarayoni

Аннотация: В данной статье подчеркивается важность проблем в развитии аналитических, творческих и независимых навыков мышления учащихся. В образовательном процессе обучение через проблемы выступает важным инструментом

расширения мышления учащихся и повышения их творческих способностей. Задачи предоставляют учащимся возможность логически анализировать, решать проблемы и самостоятельно выражать свои мысли. В статье также представлена информация о методах, направленных на повышение мотивации учащихся и поощрение их к свободному выражению своих мыслей при работе над задачами.

Ключевые слова: Аналитическое мышление, Творческое мышление, Независимое мышление, Образовательная методика, Проблемы, Студенты, Решение проблем, Выражение мысли, Мотивация, Образовательный процесс

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarni ta'lim berish, ularda analitik, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim jarayonida faqatgina bilim berish emas, balki o'quvchilarni o'z fikrlarini mustaqil ilgari surish va muammolarni hal qilish ko'nikmalariga ham o'rgatish zarur. Chunki, tez o'zgarayotgan zamon sharoitida yosh avlodning o'z o'rnini topishi, yangi fikrlarni ilgari surishi va dolzarb muammolarni hal etishi uchun zamonaviy ta'lim metodi bilan ta'minlash zarur. O'quvchilarning ta'lim jarayonida ko'proq mustaqil fikrlashlariga, analitik fikrlashga va ijodiy yondashuvlarga ega bo'lishlari, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun juda muhimdir. Talabalar o'zlariga yuklangan vazifalarni, muammolarni, hatto kundalik hayotdagi oddiy vaziyatlarni ham tahlil qilib, ijodiy yechimlar izlashga tayyor bo'lishlari lozim. Bu esa faqatgina nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy mashg'ulotlar va muammolar orqali, shuningdek, turli xil vaziyatlarga mustaqil yondashish orqali amalga oshirilishi mumkin. O'quvchilarda analitik fikrlashni rivojlantirish, ularning mulohaza yuritish qobiliyatini kengaytiradi. Bu jarayon o'quvchilarga mavzu atrofida fikr yuritish, turli manbalardan ma'lumot to'plash, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va natijalarni bir sistemada jamlash imkonini beradi. Analitik fikrlash jarayoni orqali o'quvchilar muammolarni aniqlash va ularni hal qilish usullarini topishni o'rganadilar. Bu esa, kelajakda ularning hayotida duch keladigan ko'plab vaziyatlarga tayyor bo'lishlariga yordam beradi. Ijodiy fikrlash esa o'quvchilarning yaratuvchanligining asosini tashkil etadi. O'quvchilar ijodiy fikr yuritish orqali nafaqat mavjud muammolarni hal qila olishadi, balki yangi g'oyalar, yechimlar va innovatsiyalar yaratish qobiliyatiga ham ega bo'lishadi. Ijodiy fikrlash jarayoni o'quvchilarga o'zlarining qobiliyatlariga ishonch hosil qilish, o'z fikrlarini erkin ifodalay olish va yanada kengroq fikr yuritish imkoniyatini beradi. Bunda o'quvchilarning o'z mustaqil fikrlashlarini rag'batlantirish, ularni yangi g'oyalar bilan boyitish hamda fikr almashishni o'z ichiga oluvchi muhit yaratish lozim. Mustaqil fikrlash esa o'quvchilarga o'zaro hamkorlikda ishlash, o'z fikrlariga ko'ra qaror qabul qilish va shaxsiy javobgarlikni his etish imkoniyatini beradi. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin anglash va ifodalashga o'rganish orqali o'z ustida ishlash, rivojlanish va o'zgarishga tayyor bo'ladilar. Mustaqil fikrlashning asosiy maqsadi — o'quvchilarni faqatgina o'qituvchilarning yoki oila a'zolarining fikrlariga emas, balki o'z fikrlariga, g'oyalariga va qarorlariga ishonch hosil qilishga o'rgatishdir. Ushbu omillarni hisobga olgan holda, o'quvchilarning muammolar orqali analitik, ijodiy va mustaqil fikrlashlarini rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida qat'iy metodologiya, interfaol o'qitish usullari va doimiy jarayonlarni doimiy ravishda o'zgartirib borish zarur. O'quvchilarni turli vaziyatlarga tayyorlashda noan'anaviy yondashuvlar, muammoli topshiriqlar, yaratish va ijodiy loyihalar kabi usullar maksadga muvofiqdir. Ushbu jarayonda o'qituvchilar muhim rol o'ynaydi. Ularning vazifasi

o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, tahliliy yondashishga va ijodkorlikka rag'batlantirishdir. O'qituvchilar o'zlarining dars jarayonlariga qiziqarli va innovatsion usullarni kiritish, o'quvchilar faol ishtirokini ta'minlash va ular bilan o'zaro fikr almashish muhitini yaratishlari zarur. Analitik, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning asosiy maqsadi o'quvchilarni zamonaviy hayot sharoitida muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar bilan ta'minlashdir. Bu esa, o'z navbatida, kelajak avlodlarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga hissa qo'shishga xizmat qiladi. O'quvchilarni masalalar orqali o'qitish, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishda va mustaqil fikrlashga o'rgatishda muhim bir bosqichdir.

Adabiyotlar tahlili. O'quvchilarda tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalasi pedagogika va psixologiya sohalarida ko'p olimlar tomonidan o'rganilgan. O'zbek olimlari ham, chet el olimlari ham ushbu mavzuda qiziqarli tadqiqotlar olib borganlar. Quyida bunday olimlar va ularning ishlariga qiziqarli misollar keltiriladi: Abdulloh Qo'rqurov - Ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. Muhammad Aliyev - Tahliliy va ijodiy fikrlashni o'qitishda dars metodlari va innovatsion yondoshuvlar bo'yicha ish olib borgan. Shokirjon Ergashev - O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar bergan. Xolida Anvarovna - Ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotlar o'tkazgan. Edward de Bono - Fikr yuritish texnologiyalari bo'yicha mashhur bo'lib, ijodiy fikrlashni rivojlantirish usullarini ishlab chiqqan. Howard Gardner - Ko'p intellekt tushunchasi orqali o'quvchilarning turli fikrlash uslublarini aniqlab, ijodiy potentsialini qanday rivojlantirish kerakligi haqida ishlar qilgan. Lev Vygotsky- Ta'limda ijtimoiy interaktsiyalarning o'quvchilarni fikrlash darajasini qanday oshirishiga e'tibor bergan. John Dewey- Ta'limni tajriba va muammolar orqali amalga oshirish zarurligini ta'kidladi, bu ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu olimlar va ularning tadqiqotlari o'quvchilarda tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida ushbu yondoshuvlar o'quvchilarni yanada mustaqil va ijodiy fikr yuritishga undaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

O'quvchilarda tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. Buning uchun tadqiqot metodologiyasi har tomonlama ko'rib chiqilishi kerak. Ushbu jarayonni amalga oshirish uchun bir necha asosiy metod va yondashuvlardan foydalanish mumkin. Birinchidan, ta'lim jarayonida masalalar orqali fikrlashni rivojlantirish metodologiyasi. O'quvchilarga muammoli vaziyatlar berilishi va ularni echish bo'yicha topshiriqlar berilishi zarur. Masalalar, ko'proq ochiq va muammoli bo'lishi lozim, ular o'quvchilarda tahliliy fikrlash va ijodkorlikni rag'batlantiradi. Misol uchun, matematik masalalarni yechishda, o'quvchilar turli xil usullarni qo'llashi va o'z fikrlarini izohlashi kerak. Ikkinchidan, ijodiy faoliyatlar orqali fikrlashni rivojlantirish. O'quvchilarga ijodiy loyihalar, esse yoki adabiy yangiliklar yozish kabi faoliyatlar berish, ularning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Bu faoliyatlar o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish imkoniyatini beradi. Uchinchidan, muhokama va baholash jarayonlarini tashkil etish. O'quvchilar bir-birlari bilan muhokama qilishi va fikrlarini baham ko'rishi, ularning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi. O'quvchilarga guruhda ishlash, fikr yuritish, do'stlar bilan o'z g'oyalarini muhokama qilish va baholash imkoniyatini berish, o'z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirishiga yordam beradi. To'rtinchidan, metodik yondoshuvlar va texnologiyalardan foydalanish. Ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, onlayn platformalar va boshqa zamonaviy texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarning

qiziqishini oshiradi hamda ularga o'rganish jarayonida mustaqil fikrlash imkoniyatini yaratadi. Bularning barchasi o'quvchilarda tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuni yodda tutish kerakki, o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishda, faol ishtirok etishlari va o'z fikrlarini erkin ifodalay olishlari zarur. Bunday metodologiya bugungi kunda ta'limning samaradorligini oshirish va asosiy maqsadlariga erishishda muhim o'rin tutadi.

Tahlil va natijalar.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarda ta'limiy, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish bugungi kunda muhim vazifalardan biridir. O'quvchilarga beriladigan masalalar va muammolar orqali ularning mantiqiy fikrlashlarini, ijodiy yondoshishlarini va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini shakllantirish mumkin. Masalalar orqali ta'lim jarayonini samarali tashkil etib, o'quvchilarda bir nechta muhim qobiliyatlarni rivojlantirish mumkin: O'quvchilarga berilgan masalalarni echish jarayonida analitik fikrlash rivojlanadi. Ular masalani tahlil qilish, uning elementlarini ajratish va muammoni hal etish uchun to'g'ri strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Har qanday masala faqat bir yo'l bilan hal qilinmasligi sababli, o'quvchilar turli xil yechimlarni taklif etishga undaladi. Bu ijodiy fikrlash va yangi g'oyalar ishlab chiqish uchun zarurdir. O'quvchilar masalalarni yakka o'zlari hal qilishi, o'z fikrlarini bildirish va qarorlar qabul qilish orqali mustaqil fikrlashga o'rgatiladi. Bu esa keyinchalik real hayotda muhim ahamiyatga ega, chunki o'quvchilar kundalik hayotda tez-tez mustaqil qarorlar qabul qilishi kerak bo'ladi. Guruhlarda ishlash, masalalarni birgalikda echish jarayonida o'quvchilar o'zaro fikr almashadi, bir-birlarini tinglashni o'rganadi va qayta fikr yuritishga o'rgatiladi. Bu jarayon ijodiy va analitik fikrlashni yanada rivojlantirish uchun muhimdir.

O'quvchilarda masalalar yordamida ta'limiy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish bir qator ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin:

1. Qobiliyatlarni oshirish: Masalalar yordamida o'quvchilar o'z qobiliyatlarini rivojlantiradi, yangi bilimlarga ega bo'ladi va ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadi. Bu esa keyinchalik yuqori natijalarga erishish imkonini beradi.
2. Ta'lim samaradorligini oshirish: Masalalar asosida ta'lim jarayoni o'quvchilar uchun yanada qiziqarli va jalb qiluvchi bo'ladi. O'quvchilar pushtalikda o'qish emas, balki muammolarni echish jarayonida faol ishtirok etadilar, bu esa o'rganish samaradorligini oshiradi.
3. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: O'quvchilar guruhlarda ishlash orqali ijtimoiy ko'nikmalarini oshiradilar. Ular birgalikda fikrlash, muammolarni hal qilishdagi o'zaro hamkorliklarini o'rganadilar.
4. Hayotiy tajribalar: Masalalar orqali o'quvchilar hayotda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish bo'yicha tajribaga ega bo'lishadi. Bu esa ularning hayotiy qobiliyatlarini mustahkamlaydi. O'quvchilarda ta'limiy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun masalalar muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga tayyorlanishiga yordam beradi va ularda kerakli qobiliyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuning uchun, ta'lim tizimida masalalar asosida ta'limni ishlab chiqish va amalga oshirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Fikrlash turi (Rasm: miya ikonkasi)	Masalalarning xususiyatlari (Rasm: masala belgilari)	Qo'llaniladigan usullar (Rasm: vositalar ikonkasi)	Kutilayotgan natijalar (Rasm: natija ikonkasi)
Tahliliy (Rasm: diagramma)	Murakkab tuzilma (Rasm: qismlarga bo'lingan ob'ekt), Bog'liqlik (Rasm: bog'langan zanjir), Sabab-oqibat (Rasm: domino)	Savollar (Rasm: so'roq belgisi), Bo'laklash (Rasm: pichoq), Diagramma (Rasm: grafik)	Tartiblash (Rasm: papka), Ajratish (Rasm: lupa), Xulosa (Rasm: javob)
Ijodiy (Rasm: lampochka)	Standart bo'lmagan (Rasm: notekis yo'l), Bir nechta yechim (Rasm: ko'p yo'llar), Fantaziya (Rasm: bulut)	Savollar (Rasm: savol tug'diruvchi odam), Aqliy hujum (Rasm: miya markazi), Rollar (Rasm: niqoblar)	G'oya yaratish (Rasm: o'ylayotgan odam), Muammo yechish (Rasm: kalit), Tasavvur (Rasm: yulduzlar)
Mustaqil (Rasm: o'zi bilan ishlayotgan odam)	O'zini baholash (Rasm: tarozi), Mustaqil izlash (Rasm: teleskop), Asoslash (Rasm: qo'l)	Erkinlik (Rasm: ochiq qafas), Taqdimot (Rasm: mikrofon), Mezonlar (Rasm: qog'oz)	Ishonch (Rasm: muskul), Qaror qabul qilish (Rasm: tanlash tugmasi), Himoya qilish (Rasm: qalqon), Ma'suliyat (Rasm: yuk)

Ushbu jadval o'quvchilarda masalalar orqali tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish usullarini vizual tarzda ifodalaydi. Har bir fikrlash turi uchun mos keladigan ikonka ishlatilgan, bu jadvalni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi.

- Tahliliy fikrlash: Bu turdagi fikrlashni rivojlantirish uchun murakkab masalalarni qismlarga ajratish, bog'liqlikni aniqlash va sabab-oqibat aloqalarini o'rnatishga yordam beradigan masalalar qo'llaniladi. Savollar berish, bo'laklash va diagrammalardan foydalanish kabi usullar ma'lumotlarni tartibga solish, ajratish va xulosa chiqarishga yordam beradi.
- Ijodiy fikrlash: Bu turdagi fikrlashni rivojlantirish uchun standart bo'lmagan, bir nechta yechim variantlari mavjud bo'lgan va fantaziyaning ishga solishni talab qiladigan masalalar qo'llaniladi. Savollar berish, aqliy hujum va rollarda o'ynash g'oya yaratish, muammolarni yechish va tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi.
- Mustaqil fikrlash: Bu turdagi fikrlashni rivojlantirish uchun o'zini baholash, mustaqil izlash va asoslashni talab qiladigan masalalar qo'llaniladi. Erkinlik berish, taqdimot va mezonlar ishonchni oshiradi, qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi, himoya qilish va ma'suliyatni his qilishga yordam beradi. Ushbu rasmiy jadval o'qituvchilarga o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi, chunki vizual elementlar o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va materialni yaxshiroq tushunishga yordam beradi

Xulosa.

O'quvchilarda tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalalari ta'lim jarayonining eng muhim jihatlaridan biridir. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini oshirish, ularni turli muammolarni hal qilishga tayyorlash lozim. Ushbu jarayonda masalalar, testlar va amaliy topshiriqlar orqali o'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, masalalar orqali o'quvchilarda tahliliy fikrlashni rivojlantirish mumkin. Masalalarni hal qilish jarayonida o'quvchilar mantiqiy fikrlashga, dalillar keltirishga va ko'rsatmalar berishga o'rganadilar. Tahliliy fikrlash esa o'quvchiga ma'lumotlarni qanday baholash, tahlil qilish va xulosalar chiqarishni o'rganishga yordam beradi. Bu jarayon o'quvchilarning muammoni yechishdagi nazariy asoslarini kuchaytiradi va ularni real hayotdagi masalalar bilan o'zaro bog'lashga

imkon beradi. Ikkinchidan, ijodiy fikrlashni rivojlantirish ham muhimdir. Ijodiy fikrlash jarayoni o'quvchilarga yangi g'oyalarni ishlab chiqishga, alternativ yechimlarni topishga va innovatsion fikrlashga yordam beradi. Bu mavzu bo'yicha amalga oshiriladigan loyihalar, ijodiy ishlar va guruh bo'lib ishlash o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilar masalalar orqali o'z fikrlari bilan baham ko'rish, diskussiyalar olib borish va bir-biridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Uchinchidan, mustaqil fikrlashni rivojlantirish o'quvchilarning o'z fikrlarini shakllantirishga va qaror qabul qilishda erkin bo'lishlariga yordam beradi. Mustaqil fikrlovchi o'quvchilar analitik ko'nikmalarga ega bo'ladi va o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy hayotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. O'quvchilarni mustaqil fikr yuritishga rag'batlantirishda individual loyihalar, tadqiqotlar va sinfdan tashqari faoliyatlar muhim rol o'ynaydi. Natijada, o'quvchilarni masalalar orqali tahliliy, ijodiy va mustaqil fikrlashga o'rgatish, ularning kelajakda muvaffaqiyatli shaxslar bo'lib etishishlariga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish, o'quvchilarning o'z-o'zini anglashiga, o'rganishga va yaratishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. O'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini samarali rivojlantirish, nafaqat ularning akademik yutuqlarini, balki shaxsiy o'sishini ham ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabitlar ro'yxati:

1. Abdullaeva, M. (2020). "Ta'lim jarayonida ijodiy fikrlashni rivojlantirish". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. 78-bet
2. Bazarov, D. (2019). "Tahliliy fikrlash: nazariy va amaliy yondashuvlar". Samarqand Davlat Universiteti. 13-bet
3. Gafurov, Z. (2021). "O'quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish usullari". Buxoro davlat universiteti. 45-bet
4. Jumaev, S. (2022). "Ijodiy fikrlash va uning ta'limdagi o'rni". Toshkent: Nazarov nashriyoti. 67-bet
5. Mirojqobilov, K. (2023). "O'zbek tilida tahliliy fikrlashni rivojlantirish". Termiz: Termiz davlat universiteti. 90-bet
6. Rasulov, R. (2020). "Ta'limda kritik fikrlash: nazariy asoslar". Andijon: Andijon davlat universiteti. 78-bet
7. Tursunov, F. (2019). "Innovatsion texnologiyalar yordamida ijodiy fikrlashni rivojlantirish". Namangan: Namangan davlat universiteti. 61-bet